

Πειραιϊκή Εκκλησία

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ | ΕΤΟΣ 18ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 205 | ΙΟΥΝΙΟΣ 2009 | 2,50€

ἀφιέρωμα

Τὸ πνευματικὸ κίνημα
τῶν Κολλυβάδων

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ «ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ» 91,2 FM

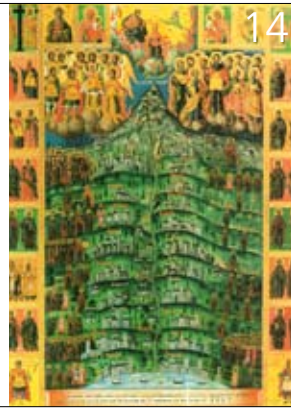
Τό πρόγραμμα μεταδίδεται **24** ώρες τό εικοσιτετράωρο

Μέσω Internet

στή διεύθυνση www.pe912fm.com

Μέσω δορυφόρου

- Στόν **Hellas Sat 2**, στή συχνότητα (Frequency) 12606 MHz 39° ανατολικά (east) μέ όριζόντια πόλωση (Horizontal Polarity) Symbol Rate 30000, Fec: $\frac{5}{6}$
- Στόν **Hotbird 1**, στή συχνότητα (Frequency) 12322 MHz 13° ανατολικά (east) μέ όριζόντια πόλωση (Horizontal Polarity) Symbol Rate 27500, Fec: $\frac{3}{4}$
- Στήν δορυφορική πλατφόρμα **NOVA**, στή θέση 11 (ραδιόφωνα)

- 2 'Η Πεντηκοστή
Άρχιμανδρίτου Lev (Louis) Gillet
- 4 Άναφορά από την ιστορία
τῆς Ἐκκλησίας
Πρωτοπρεσβύτερου Πῆτερ Γκίλκουιστ
- 6 Στὴν Ἐκκλησία συνεχίζεται
μία διαρκῆς Πεντηκοστή
Κατερίνας Τσακίρη
- 8 Παρατηροῦντες τὰς ἁμαρτίας
τῶν ἄλλων
Λόγος Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου
- 9 Συναηγοῦντες ἢ κατακρίνοντας;
Άρχιμανδρίτου Νεκτάρου Ἀντωνόπουλου
- 12 Ἡ παγκοσμιοποίηση ὡς τέλος τῆς
ἱστορίας καὶ ὁ ρόλος τῶν Ἑλλήνων
Πρωτοπρεσβύτερου Νικόλαου Λουδοβίκου
- 42 Γιὰ μία οὐσιαστικὴ
ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση
Κωνσταντίνου Χολέβα
- 44 Πλατφόρμα γιὰ ἓνα
Ἔργαστήριο Ἀντισωμάτων
Γιάννη Ἰωαννίδη
- 46 Τρόπος Ἑλληνικὸς
Γιώργου Ἀνδρέου
- 47 Ὁ βιοπιστὴς ποὺ ἔβλεπε τὰ
φαντάσματα νὰ περνοῦν
Γιώργου Ἀγγελόπουλου
- 48 Σχόλια
- 50 Βιβλιοπαρουσίαση
Γιώργου Μπάρλη

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΕΤΗΣΙΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- 10 Σχόλιο στό Ἄ.σμα Ἄ.σμάτων
Χρήστου Γιανναρά

ΜΗΝΙΑΙΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- 14 Εἰσαγωγικὸ
- 16 Τὸ κέρδος τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ νοήματος
Σεβ. Μητροπολίτου Μαυροβουνίου κ. Ἀμφιλοχίου (Ράντοβιτς)
- 20 Φιλοκαληκοὶ Πατέρες τοῦ 18ου αἰῶνος
*Άρχιμανδρίτου Γεωργίου
Καθηγομένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὁρους*
- 23 Ἡ Φιλοκαλικὴ Ἀναγέννηση καὶ ἡ ἐπίδρασή της
στὴν Ὁρθόδοξη Εὐρώπη
Γιώργου Καραμπελιᾶ
- 25 Ἀθανάσιος ὁ Πάριος
Κωστὴ Κούκη
- 26 Οἱ Κολληβάδες τοῦ Ἄθωνα καὶ ἡ ἐλληνικὴ Φιλοκαλία
Άρχιμανδρίτου Πλακίδα Deseille
- 28 Οἱ Φιλοκαληκοὶ Μυσταγωγοὶ
Άρχιμανδρίτου Νικόδημου Σκρέττα
- 31 Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης
Μοναχοῦ Παύλου Λαυριώτου
- 34 Ἡ πρόκληση τοῦ Διαφωτισμοῦ
καὶ οἱ «Κολληβάδες» πατέρες
Πρωτοπρεσβύτερου Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ
- 38 Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Νοταρᾶ
στὴ Φιλοκαλικὴ Ἀναγέννηση
Σταύρου Γιαγκάζογλου

ΝΕΑΝΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ

- 51 Εἰσαγωγή
- 52 Ἡ δασκάλα στὸ Μετρὸ
Βασίλη Καραποστόλη
- 53 Δάσκαλοι καὶ σχολεῖο
Ἀνδρέα Σπύρου

ΓΕΓΟΝΟΤΑ

- 54 ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ συμβολή τοῦ Ἁγίου Μακαρίου Νοταρᾶ στὴ Φιλοκαλικὴ Ἀναγέννηση

Τοῦ Σταύρου Γιαγκάζογλου

Ὁ ἅγιος Μακάριος Νοταρᾶς ὡς προσωπικότητα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ

Απόγονος τῆς παλαιᾶς ἀριστοκρατικῆς γενιᾶς τῶν Νοταράδων ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Παλιοιολόγων, τμῆμα τῆς ὁποίας ἐγκαταστάθηκε στὴν Πελοπόννησο μετὰ τὴν ἄλωση, ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Νοταρᾶς ἔφερε συνώνυμη μὲ τὸ ὄνομά του μία μακρὰ παράδοση ἀρχοντιᾶς (ὁ Λουκάς Νοταρᾶς, μέγας δούκας τοῦ Βυζαντίου στὸν ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ περίφημη ρήση, «κρειττότερον ἐστὶν εἶδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιδόλιον βασιλεῦον ἢ καλύπτραν λατινικὴν» ποὺ μαρτύρησε ἥρωικά), ἀγιότητας (ὁ ἅγιος Γεράσιμος Κεφαλληνίας 1509-1579) καὶ ἐκκλησιαστικῆς σταδιοδρομίας καὶ λογιολογίας (οἱ διακεκριμένοι λόγιοι πατριάρχες Δοσίθεος καὶ Χρυσάνθος). Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐγκύκλιος μόρφωσής του ὁ Μακάριος, παρὰ τὴν θέληση τοῦ πατέρα του, δὲν ἀκολούθησε τὴν οἰκογενειακὴ σταδιοδρομίαν τῶν προκρίτων, οὔτε ἀκολούθησε ἀνώτερες σπουδὲς στὴν

Εὐρώπῃ ἀλλὰ ἀναζήτησε πολὺ νωρὶς τὴν ἡσυχία τοῦ μοναστικοῦ βίου. Διδάσκαλος στὴν Κόρινθο γιὰ μικρὸ διάστημα, ὁ Μακάριος τελικῶς χειροτονήθηκε, «πανδήμῳ ψήφῳ», ἐπίσκοπος Κορίνθου ὅπου ἐργάσθηκε μὲ ἀνακαινιστικὸ ζῆλο γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ κλήρου καὶ τῆς παιδείας. Μετὰ τὴν ἀτυχή ἐκβαση τῶν ὀρθωτικῶν τὸ 1770 στὴν Πελοπόννησο, ὁ Μακάριος, ποὺ εἶχε συνυπογράψει τὸ γραπτὸ αἴτημα τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Ρωσία γιὰ ἀποστολὴ βοήθειας, ἀναγκάσθηκε νὰ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν ἔδρα του καὶ τελικὰ μετὰ ἀπὸ ἓνα ἔτος νὰ ἀποπέσει ὀριστικὰ τὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο του. Ὡστόσο, παρὰ τὴν βεβιασμένη τοποθέτηση νέου μητροπολίτη στὴν Κόρινθο, τὸ ἐκκλησιαστικὸ του φρόνημα ἀλλὰ καὶ ἡ ταπεινὴ καὶ ἡ ἔμφυτη εὐγένειά του δὲν τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὴν κανονικὴν του σχέση μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἡ ὁποία παρέμεινε ὑποδειγματικὴ μέχρι τέλους. Στὴν Ζάκυνθο ὅπου ἀρχικὰ μετέβη γνώρισε τὸν Νικηφόρο Θεοτόκη καὶ κατόπιν στὴν Ὑδρα ὁ σαραντάχρονος πλέον ἐπίσκοπος θὰ συναντήσει τὸν εἰκοσιδιάχρονο Νικόλαο ἀπὸ τὴν Νάξο, τὸν μελλο-

νικὸ συνοδοιπόρο καὶ συνεργάτη στὰ φιλοκαλικά δρώμενα ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη. Φαίνεται πὺς στὴν πρώτη αὐτὴ συνάντηση τῶν δύο ἀνδρῶν, ἀφοῦ συζητήθηκαν τὰ καίρια πνευματικὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς τους καθὼς καὶ ἡ πρόσφατη ἔριδα στὸν Ἄθωνα γιὰ τὰ μνημόσυνα, ἐτέθησαν οἱ βάσεις ἐνὸς μακρόπνοου προγράμματος συνεργασίας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σημάει τὴν ἀπαρχὴ τῆς φιλοκαλικῆς ἀναγέννησης στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

Ἡ ἀπώλεια τῆς ἐπισκοπῆς παρέχει τὴ δυνατότητα στὸν ἅγιο Μακάριο, ὕστερα ἀπὸ ἄδεια τοῦ πατριάρχη Σωφρο-νίου Β', νὰ ἐπεκτείνει τὴν πνευματικὴ του δραστηριότητα

καὶ τὶς ἐπισκέψεις του σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν νησιωτικὴ καὶ τὴν στερεὰ Ἑλλάδα καὶ βεβαίως στὸ Ἅγιον Ὅρος. Ζώντας ἀσκητικά, ὁ Μακάριος μελετᾷ ἀδιαλείπτως τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὰ πατερικὰ κείμενα. Σὲ κάθε μονὴ ποὺ ἐπισκέπτονταν, συγκέντρωνε ἔργα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, βίους ἁγίων, παιδιῶν καὶ νέων μαρτύρων. Παραγγέλλοντας μὲ δικό του κόστος τὴν ἀντι-

γραφὴ χειρογράφων κωδίκων, διορθώνοντας ἐπιμελῶς τὰ κείμενα, μελετώντας ἐξανθητικά, ἐρευνώντας καὶ κωδικοποιώντας συνεχῶς τὴν χειρογραφὴ παράδοση, προετοιμαζέ νὰ ἐκδώσει ὅ,τι ποτὲ προηγουμένως δὲν διανοήθηκε ἢ δὲν κατόρθωσε ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία. Τὰ κίνητρά του δὲν εἶναι φιλολογικὰ ἀλλὰ καθαρῶς ὑπαρξιακά. Ἀπὸ τὴν νεότητά του ὁ Μακάριος προσανατολιζόταν στὴν ἀσκητικὴ καὶ μοναστικὴ ζωὴ. Οἱ θεολογικὲς του γνώσεις καὶ οἱ πνευματικὲς του ἐμπειρίες τὸν ὀδηγοῦσαν σὲ περισσότερο μυστικὴ καὶ νηπτικὴ βίωση τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἰδιαίτερη προτίμηση καὶ ὁ συλλεκτικὸς του ζῆλος στρέφονταν πρὸς τὰ ἀσκητικὰ καὶ νηπτικὰ αὐτὰ κείμενα τῆς μοναστικῆς παράδοσης ποὺ σκονίζονταν χαμένα στὸν χρόνον, ἀθησαύριστα καὶ ἀτάκτως ἐρριμμένα στὶς διάφορες μονῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, φανερώνοντας τὴν ἀκμὴ τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν λήθη τοῦ παρόντος. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐξιστόρηση τοῦ Παΐσιου Βελιτσκόφσκι, ποὺ ἀναφέρεται στὶς λεπτομέρειες εὑρεσης καὶ στὸν ἀπαρτισμὸ τῆς *Φιλοκαλίας*: «Ἐλθὼν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἄθω (ὁ ἅγ. Μακάριος) καὶ μετ' ἐνεκτιμή-

Ὁ ἅγιος Μακάριος προγραμματίζει
νὰ δημοσιεύσει ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα
τῶν νηπιτικῶν καὶ ἡσυχαστῶν Πατέρων,
ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ σωθοῦν
ἀπὸ τὴν ἀπώλεια καὶ τὴν λήθη
ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποτελέσουν
τὸ ἐπίκεντρο μιᾶς ἀνανέωσης
στὴ ζωὴ τῆς ἐμπερίστατης Ὁρθοδοξίας.

του ζήλου καὶ μεγίστης ἐπιμελείας ἐρευνήσας ἀπάσας τὰς βιβλιοθήκας τῶν μεγάλων καὶ ἱερῶν μοναστηριῶν, εὑρετοιαῦτα πατερικὰ βιβλία, οἷα μέχρι τότε δὲν εἶχεν ἀποκτήσει. Πρὸ πάντων ὄμως εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἐνδοξοῦ καὶ μεγάλης μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ἀνεκάλυψε θησαυρόν, ἥτοι βιβλίον περὶ ἐνώσεως τοῦ νοῦς μετὰ τοῦ Θεοῦ, συλλεχθὲν εἰς ἀρχαίους χρόνους ὑπὸ μεγάλων ζηλωτῶν ἐκ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ἕτερα περὶ προσευχῆς τὰ ὁποῖα ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀγνοοῦμεν. Ταῦτα διὰ πολλῶν ἐπιδεξίων ἀντιγραφέντων καὶ διὰ μεγάλων ἐξόδων ἀντέγραψεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, τὰ ἀνέγνωσε δὲ ἐπιμελῶς ὁ ἴδιος ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἐγκύρωσεν τὰ διώρθωσε, θέσας δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου ἐκάστου ἁγίου συγγραφέως καὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ἐξῆλθεν

ἐξ Ἁγίου Ὄρους μετ' ἄφατου χαρᾶς, ὡσάν νὰ ἀπέκτισεν οὐράνιον θησαυρόν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν ἐνδοξὸν τῆς Ἀσίας πόλιν Σμύρνην, διὰ πολλῶν δὲ ἐξόδων συλλεχθέντων ἐκ τῆς ἐλληνομοσύνης τῶν χριστιανῶν, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Βενετίαν ἵνα ἐκδοθοῦν

διὰ τοῦ τύπου τριάκοντα ἕξ πατερικὰ βιβλία, μεθ' ὧν συγκαταριθμεῖται καὶ τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου Καλλίστου τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Συμεὼν Θεσσαλονίκης μαρτυρούμενον, ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τὸ πατερικὸν τῆς μεγάλης Σκῆτης τῆς Αἰγύπτου. Μετ' ὀλίγων δὲ ἔχει κατὰ νοῦν νὰ δώσῃ εἰς τὸν τύπον καὶ τὸ μέγα βιβλίον τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, ὅπερ εἶναι πρὸς τοῦτο ἔτοιμον».

Ὁ ἅγιος Μακάριος προγραμματίζει νὰ δημοσιεύσει ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα τῶν νηπιτικῶν καὶ ἡσυχαστῶν πατέρων, ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπώλεια καὶ τὴν λήθη ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἐπίκεντρο μιᾶς ἀνανέωσης στὴ ζωὴ τῆς ἐμπερίστατης Ὁρθοδοξίας. Στὸ δύσκολο αὐτὸ ἔργο ὁ ἅγιος Μακάριος συνεργάζεται στενὰ μὲ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη, πού ἀναλαμβάνει τὴ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἐπιμέλεια τοῦ ἐκδοτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος. Ἡ *Φιλοκαλία*, ὁ *Εὐεργετινός*, ἡ ἐτοιμασία τῶν ἔργων τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου καὶ τῶν ἀπάντων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἀποτελοῦν τὴν καρδιὰ τῆς ἐργώδους αὐτῆς προσπάθειας. Ἀργότερα σὲ συνεργασία μὲ τὸν ἅγιο Ἄθα-

νάσιο τὸν Πάριο θὰ ἐκδώσει ποικίλα ἔργα. Στὰ καθαρῶς προσωπικὰ ἔργα τοῦ ἁγίου Μακαρίου συγκαταλέγονται ἡ *Συλλογὴ παραινέσεων τῶν ὁσίων πατέρων* (ἄγνωστο καὶ μὴ ἐντοπισμένο), τὸ *Ἐγχειρίδιον...περὶ συχνῆς μεταλήψεως* (1777), τὸ *Νέον Λειμωνάριον* καὶ πολλὰ ἄλλα ἀγιολογικὰ ἔργα.

Ἡ ἥπια καὶ ἀσκητικὴ μορφή τοῦ ἁγίου Μακαρίου ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνέλιπτο γιὰ τὰ μέτρα τῆς ἐποχῆς ἔργο του ἀποτελεῖ μίαν ἀπροσδόκητη ἐκπληξη γιὰ τὴ νεώτερη Ὁρθοδοξία ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἄν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς εἶχε βάλῃ στόχο ἀπὸ τὴν Ἑσπερία νὰ μετακενώσῃ τὴν σοφία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων στὴν ὑπόδοξη καὶ ἀπαίδευτη πατρίδα, ὁ

ἅγιος Μακάριος, μὴ ἐγκαταλείποντας οὐδέποτε τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή, ὁραματίσθηκε μίαν ἔνδον ἀναγέννηση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς πατερικῆς παράδοσης, τῆς νηπιτικῆς ζωῆς τῶν μοναζόντων καὶ τῆς λαϊκῆς εὐσεβείας τῶν νεομαρτύρων. Τὸ

ἔργο του μαρτυροῦσε στοὺς ὑπόδουλους ἀκόμη Ἑλληνας πὼς ὅποιαδήποτε μετάβαση πρὸς τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα πού δὲν ἐλάμβανε ὑπόψη τῆς τὸν πολιτισμὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν θεολογικὴ παράδοση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἦταν μίαν ῥομαντικὴ ἀπόπειρα, ἄσχετη μὲ τὴν λαϊκὴ παράδοση καὶ τὴν ὀρθόδοξη εὐσεβεία. Ἀντίθετα, ὁ Κοραῆς ἀδυνατοῦσε νὰ δεχθεῖ τὴν συνέχεια καὶ ἐπιβίωση τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ μέσα ἀπὸ τὴν σύνθεση μὲ τὸν Χριστιανισμὸ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν χιλιόχρονο πολιτισμὸ τοῦ Βυζαντίου. Τὸ Βυζάντιο ὑπῆρξε γι' αὐτὸν μίαν διαρκῆς κατάπτωση, μίαν ὑποδούλιση τῶν Ἑλλήνων σὲ ξένους καὶ «ἐπήλυδας». Ἡ προσήλιση στὴν νοοτροπία τοῦ Βυζαντίου ἀποτελοῦσε τὴν τροχοπέδη τῆς ἀναγέννησης τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Χριστιανισμὸς ἦταν χρήσιμος γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ του πλευρὰ ἐνῶ ὑποτιμοῦσε τὸ δόγμα, τὴν λατρεία καὶ κυρίως τὴν μυστικὴ θεολογία. Ὁ μοναχισμὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθοῦν στὰ εὐρωπαϊκὰ μεταρρυθμιστικὰ πρότυπα. Παρότι οἱ δύο ἄνδρες γνωρίζονταν καὶ συνεργάσθηκαν

Ἀπέναντι στὴν φρενίτιδα τῆς προόδου,
τῆς γνώσης ὡς χριστικῆς
ἀποτελεσματικότητας καί, κυρίως,
ἀπέναντι στὴν ἀνθρωποκεντρικὴ
αὐτάρκεια τοῦ Διαφωτισμοῦ,
ἡ φιλοκαλικὴ πρόταση
προέταξε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν κοινωνία,
ὅπως τὴν βιώνει ὑπαρξιακὰ ἡ πίστη
καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

ἐνδεχομένως στὴν ἔκδοση τῆς Κατηχίσεως τοῦ Πλάτωνος Μόσχας, οἱ δρόμοι τους ὑπῆρξαν ἐντελῶς διαφορετικοί, ὅπως καὶ οἱ προτάσεις τους πρὸς τὸ γένος.

Ἡ Φιλοκαλικὴ Ἀναγέννηση

Στὰ χρόνια τῆς δουλείας καὶ τῆς βαρβαρότητας, ἄρχισε ἡ συρρίκνωση καὶ ἡ ἄμβλυνση τῶν κριτηρίων καὶ τοῦ φρονήματος τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ εἰσβολὴ καὶ δράση δυτικῶν μισιοναρίων, ὁ ἐνδοτισμὸς καὶ ἡ ἀπαιδευσιὰ τοῦ κλήρου, οἱ ποικίλες θρησκευτικὲς ἐπιδράσεις, κυρίως ὅμως ἡ ἀκτινοβολία τῶν δυτικῶν ἐπιτευγμάτων βύθιζαν τὸ γένος τῶν ὀρθοδόξων στὴν ἄγνοια καὶ ἀφασία τῆς ἰδιαίτερης παράδοσης καὶ ταυτότητάς του. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ σύμπασα ἡ ὀρθόδοξη Ἀνατολή, ἔρμαιο τῶν ἱστορικῶν συγκυριῶν, ἀποδέχτηκε, ἀβασάνιστα τὶς περισσότερες φορές, τὶς προϋποθέσεις καὶ τὰ κριτήρια τῆς δυτικῆς θρησκευτικότητας. Ἡ ἀντιπαλιότητα προτεσταντῶν καὶ ρωμαιοκαθολικῶν μεταφέρθηκε δραματικὰ καὶ στὴν ὀρθόδοξη Ἀνατολή. Ἔτσι, ἐμφανίστηκε προσδευτικὰ μιὰ βαθιὰ ἀλλοίωση τῆς θεολογίας καὶ τοῦ ἠθους τῶν ὀρθοδόξων. Οἱ περὶφημες «Ὁμολογίες Πίστεως» μαρτυροῦν τὴν παγίδευση καὶ τὴ

«βαβυλωνίαια αἰχμαλωσία» τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας στὴ Δύση. Παρὰ τὴν «ὁμολογιακὴ» ἀντίθεση τῶν ὀρθοδόξων πρὸς τὴ δυτικὴ θεολογία, εἶναι τραγικὸ νὰ ἀνακαλύπτει κανεὶς τὴν οὐσιαστικὴ υἰοθέτηση ἀλλότριων θεολογικῶν κριτηρίων καὶ θέσεων, ἄλλοτε ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ἄλλοτε προτεσταντικῶν. Ἡ διπλὴ αὐτὴ αἰχμαλωσία διαμόρφωσε ἓνα εἶδος τυπικῆς ὀρθοδοξίας καὶ μιὰ θεολογία τῆς ἐπανάληψης μὲ κυρίαρχα χαρακτηριστικὰ τὸν φορμαλισμὸ τοῦ δόγματος καὶ τῆς ἡατρείας.

Ὁ ἐκδυτικισμὸς τῆς Ἀνατολῆς φανερώθηκε ἀκόμη πιὸ ἐντονα, ὅταν ἡ διαμάχη τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὶς νεωτερικὲς ἀπόψεις τοῦ Διαφωτισμοῦ «μετακενώθηκε» καὶ στὶς χώρες τῶν ὀρθοδόξων. Ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας λόγιους ποὺ σπούδαζαν στὴ Δύση καὶ μετέφεραν τὶς νέες ιδέες στὴν ὑπολειπόμενη ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξη πατρίδα πολλοὶ ἦταν κληρικοὶ καὶ λόγιοι τοῦ Πατριαρχείου. Εἶναι ἐξίσου ἠυπηρὸ νὰ διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἀκόμη καὶ οἱ πολέμιοι τῶν νέων ιδεῶν μὲ σημαία τὴν Ὄρθοδοξία καὶ ἔντονο τὸ ἀντιδυτικὸ μένος ὑπῆρξαν τραγικὰ ἐγκλιωβισμένοι στὶς

ἀγκυλώσεις τῆς δυτικῆς θεολογίας καὶ σκέψης. Ἡ ὀρθόδοξη Ἀνατολή, πέρα ἀπὸ τοὺς «ἐνωτικούς» καὶ «ἀνθενωτικούς», γνώρισε καὶ τὴν πόλωση τῶν νεωτερικῶν ἢ προσδευτικῶν καὶ τῶν παραδοσιακῶν ἢ συντηρητικῶν. «Αὐτὴ ἡ πόλωση», ἐπισημαίνει ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς, «θὰ σφραγίσει ἀποφασιστικὰ τὸν πνευματικὸ βίον τῆς νεώτερης Ἑλλάδας ὡς σήμερα».

Τὸ σχῆμα γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν πρόοδο τοῦ εἰσαγόμενου Διαφωτισμοῦ προτάσσει τὴν προσήλωση στὸν πολιτισμὸ τῆς Δύσης, στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ στὸ νέο κοσμοεἶδωλο ποὺ αὐτὲς συγκροτοῦν, καθὼς καὶ στὶς νέες κοινωνικὲς, πολιτικὲς καὶ ἰδεολογικὲς ἀνακατατάξεις. Στους κύκλους τῶν συντηρητικῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκδηλῆ εἶναι ἡ ἀδυναμία ἀντιμετώπισης, διαλόγου καὶ δημιουργικῆς κριτικῆς μὲ τὶς νεωτερικὲς ιδέες.

Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἡ σημασία τοῦ ἐγχειρήματος τῆς φιλοκαλικῆς ἀναγέννησης μὲ πρωταγωνιστὲς τὸν ἅγιο Μακάριο τὸν Νοταρᾶ καὶ τὸν ἅγιο Νικόδημο Ἀγιορείτη ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν πορεία τῆς ἐμπερίστατης Ὄρθοδοξίας. Ὡς φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση δὲν ἐννοοῦμε μονάχα τὴν ἔκδοση τῆς ὁμολογίας τῶν ἀσκητικῶν κειμένων

ἀλλὰ ὀλόκληρη τὴν προσπάθεια γιὰ ὀρθόδοξη αὐτοσυνειδησία τοῦ ὑπόδουλου γένους μέσα ἀπὸ τὴν λειτουργικὴ κίνηση τῶν Κοιλιβιάδων, τὴν προσπάθεια ἔκδοσης τῶν πατερικῶν ἔργων, τὴν νέα ἔκδοση τοῦ Συναξαριστῆ κ.ἄ. Ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιόλογα πνευματικὰ φαινόμενα τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ φιλοκαλικὸ κίνημα ἀναζωογόνησε πνευματικὰ καὶ ἱστορικὰ τὴν Ὄρθοδοξία. Ἡ φιλοκαλικὴ πρόταση ἀγωνίσθηκε νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ὑπόδουλου γένους στὸν πολιτισμὸ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ στὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἀρκέστηκε ἀπλῶς στὸ σεβασμὸ τῶν «τύπων» ἀλλὰ ἐπιχείρησε μιὰ δυναμικὴ ἐπανερμηνεία καὶ διασάφηση τῆς θεολογικῆς καὶ λειτουργικῆς παράδοσης. Σταθμὸς γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς λειτουργικῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς θεολογίας τῆς ἡατρείας. Ἡ φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση ἔφερε στὸ προσκίνιο τὴ σημασία τῶν λειτουργικῶν συμβόλων, ἐρμηνεύοντας τὴν Θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρο τῆς Ἐκκλησίας. Φανερώνοντας τὴ σχέση δόγματος καὶ ἡατρείας (lex orandi-lex credendi), νοηματοδότησε θεολογικὰ τὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς

Ἡ φιλοκαλικὴ πρόταση ἀγωνίσθηκε
νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἀναγέννηση
τοῦ ὑπόδουλου γένους
στὸν πολιτισμὸ
τῶν Ἑλλήνων Πατέρων
δηλαδὴ στὴν παράδοση
τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησίας. Μὲ τοὺς φιλοκαλικοὺς πατέρες, οἱ ὁποῖοι σκωπτικὰ ὀνομάσθηκαν Κολληβάδες, συγκροτεῖται σαφῶς μία θεολογία ἀλλὰ καὶ μία ἐκκλησιολογία τῶν λειτουργικῶν τύπων. Ἐπανεισάγεται ὁ ἑσατολογικὸς παράγοντας καὶ ὁ μεταμορφωμένος χρόνος, ἐνῶ ἡ Θεία Εὐχαριστία θεωρεῖται ὡς εἰκόνα τῆς Βασιλείας μὲ ἔντονο τὸ πνευματολογικὸ στοιχεῖο τῆς Ἀνάστασης καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται καὶ ἡ θεολογικὴ κορύφωση τῆς φιλοκαλικῆς ἀναγέννησης. Ἡ σύνθεση τοῦ φιλοκαλικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀσκητικῆς γνώσης μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ θεολογία συνθέτει ἀρμονικὰ τὴν ἀσκητικὴ μὲ τὴ λειτουργικὴ ἐμπειρία, τὸν θεσμὸ μὲ τὸ χάρισμα, τὴν θεραπευτικὴ μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία.

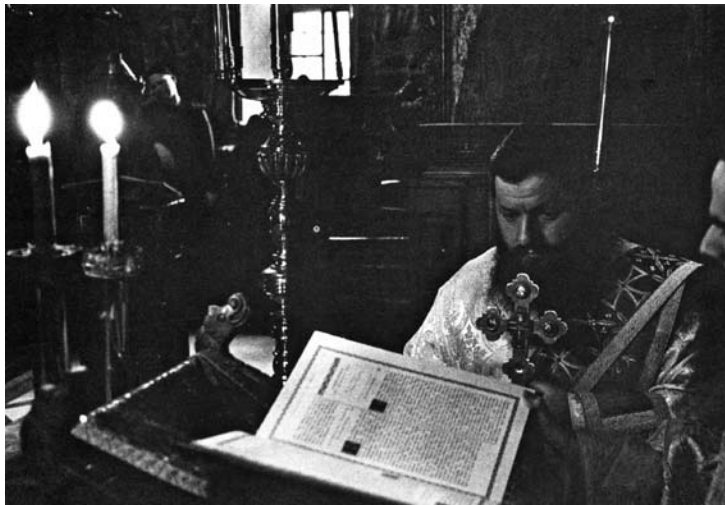
Ἄνεκτίμητη ὑπῆρξε ἡ προσφορά τῆς φιλοκαλικῆς ἀναγέννησης στὴν ἀνανέωση καὶ κυριολεκτικὰ διάσωση τοῦ μοναχισμοῦ σὲ ὅλες τὶς ὀρθόδοξες χώρες. Ὁ Παῖσιος Βελιτσκόφσκι τὸν 18ο συνέβαλε στὴ μεταλλαμπάδευση τῆς φιλοκαλικῆς κίνησης στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰ. στὴν ἀχανὴ Ρωσία, ἀπὸ ὅπου θὰ ἀναδυθεῖ ἡ Θηβαῖδα τοῦ Βορᾶ, τὸ κίνημα τῶν Στάρτσι, ὁ Ντοστογιέφσκι καὶ οἱ Σλαβόφιλοι, ἀλλὰ καὶ ἡ γόνιμη θεολογία τῆς Ρωσικῆς διασπορᾶς, ἡ ὁποία θὰ ἐπηρεάσει μὲ τὴ σειρά της τὴν θεολογικὴ ἀνανέωση καὶ στροφὴ τῆς νεοελληνικῆς θεολογίας ἀπὸ τὸ '60 καὶ μετὰ, καθὼς καὶ τὴν παράλληλη ἀναγέννηση τοῦ σύγχρονου ἀγιορείτικου μοναχισμοῦ. Πέρα ἀπὸ τὶς θεολογικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς διαστάσεις, τὸ φιλοκαλικὸ κίνημα συνέβαλε τὰ μέγιστα στὴ μετάφραση πατερικῶν καὶ ἀγιολογικῶν κειμένων στὴ δημῶδη γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, κληρονομώντας πολὺτιμη γλῶσσικὴ κληρονομία στὸν Νέο Ἑλληνισμὸ.

Ἡ σημασία καὶ συγκρότηση τῆς Φιλοκαλίας προσπάθησε νὰ συνοψίσει τὴν ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπῆρξε ἡ ἄμεση ἢ ἔμμεση ἀφετηρία ὄλων σχεδὸν τῶν πνευματικῶν ζυμώσεων καὶ τῶν θεολογικῶν τάσεων στὴ σύγχρονη Ὀρθοδοξία. Ἡ φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση ἔχει τὶς πνευματικὲς τῆς ρίζες στὴν τελευταία ἀναλαμπὴ τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἡσυχαστικὴ ἀναγέννηση τοῦ 14ου αἰῶνα ἀντιπαράτεθηκε γόνιμα καὶ δημιουργικὰ στὴν ἀνθρωποκεντρικὴ νοσησαρχία τῆς πρώιμης ἀναγέννησης καὶ στερέωσε τὴν κληνιζόμενὴ ἐνότητα τῶν ὀρθοδόξων, ἐπιδρώντας κατὰ τρόπο ἀποτελεσματικὸ στὸν σλαβικὸ Βορᾶ. Παρόμοια, ἡ φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση τοῦ 18ου αἰ. ἐνδυνάμωσε τὴν αὐτοσυνειδησία

τῶν ὀρθόδοξων λαῶν, καθιστώντας ἐκ νέου τὴν Λειτουργία ὡς σύναξη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, κέντρο καὶ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας. Συνάμα, ἡ ἐπίδρασή της ὑπῆρξε ἐντυπωσιακὴ καὶ πάλι στὸν σλαβικὸ κόσμο. Μὲ τὴν ἀνανέωση τῆς πατερικῆς παράδοσης καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὸ σκοτάδι τῆς δουλείας, ἡ φιλοκαλικὴ πρόταση θέλησε νὰ ἀπαντήσῃ στὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν. Ἀπέναντι στὴν φρενίτιδα τῆς προόδου, τῆς γνώσης ὡς χρηστικῆς ἀποτελεσματικότητας καί, κυρίως, ἀπέναντι στὴν ἀνθρωποκεντρικὴ αὐτάρκεια τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἡ φιλοκαλικὴ πρόταση προέταξε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν κοινωνία, ὅπως τὴν βιώνει ὑπαρξιακὰ ἡ πίστη καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται, ὄντως, γιὰ δύο διαφορετικὲς ἐρμηνεῖες ὀλόκληρης τῆς ἱστορικῆς καὶ κοσμολογικῆς πραγματικότητας.

Ὡστόσο, οἱ φιλοκαλικοὶ γιὰ πολλοὺς λόγους δὲν εἶχαν

τὴ δυνατότητα νὰ ὀδηγήσουν τὰ πράγματα ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ἀντιπαράθεσαν ἀπλῶς τοὺς ἁγίους καὶ τὴν ἐνθενη γνώση καὶ ἐμπειρία τους στὴν κατὰ κόσμον σοφία. Ἀλλὰ ὁ κόσμος, ἡ ἱστορία καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸν Διαφωτισμὸ ἀλλιάζουν ριζικὰ νόημα καὶ πορεία. Τὰ προνεωτερικὰ στοιχεῖα ὑποχωροῦν μπροστὰ στὸ ἀνοιγμὰ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, ἐνῶ οἱ

ραγδαῖες ἀλληλαγὲς στὸ κῶρο τῆς γνώσης διαμορφώνουν νέες οικονομικὲς, κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς συνθήκες σὲ ὀλόκληρο τὸν κόσμο. Τὸ ὄλο ἐγχείρημα κατέληξε σὲ ἓνα εἶδος ἰδεολογικῆς πόλωσης, στὴν παντελεῖ σχεδὸν ἔλληψη ἀλληλοκατανόησης μεταξύ προοδευτικῶν καὶ παραδοσιακῶν. Στὰ ὅρια τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν ἔγινε ποτὲ ἓνας δημιουργικὸς διάλογος μεταξύ τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ τῶν ἐκφραστῶν τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης. Ἡ ἐκκρεμότητα αὐτὴ παραμένει τραγικὰ ἀκάλυπτη ὡς τὶς μέρες μας. Ἴσως ἡ μετανεωτερικὴ ὑπέρβαση τῆς πόλωσης θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει μίαν νέα ἀφετηρία ἐπανεκκίνησης μιᾶς ἀλλῆλης σχέσης μεταξύ παράδοσης καὶ νεωτερικότητας. ■

Οἱ φωτογραφίες τοῦ τετρασέλιδου προέρχονται ἀπὸ τὸ βιβλίο
«Ἄθως - Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους», τῶν Γερμανῶν
Γκίντερ Στόκινγκερ καὶ Ράινχαρτ Στριπλεμαν, ἐκδ. Καστανιώτη, 1997.